

Anno 1954

**Sarkangalvīte, Cenzūra un Sensācija – Viliberts Štāls saka ar-
dievas Sidnejai – Petrova afēra – Nedaudz vārdos – Es caur savu
objektīvu ņemu dabu – beigtu, dzīvu...**

Adelaides latviešu skola *St. Stephen's* draudzes nama lielajā zālē, ap 1954. vai 1955. g.
Vidū skolotāji – Mirdza Jurēvičus-Zālīte, mācītājs Verners Voitkus, Kornēlijs Dronis, Austra Matveja;
daļēji aiz bērniem – Regīna Freidenfelde un Fricis Kļaviņš. Aiz skolotājas Jurēvičas pa kreisi – Vita
Bogena, nākamā rindā pa kr. – Laima Biezaite, pa kr. no Laimas – Māra Drone un vēl tālāk – Veneta
Bumbiere. Aiz skolotājas Jurēvičas pa labi – Ieva Miķelsone, aiz viņas Ilze Svenne, pa labi no Ilzes
– Sarma Kaškure. 2. rindā ceturtais – Indulis Bumbieris, aiz viņa, mazliet pa kreisi, Māra Biezaite.
Attēls no Bērziņu ģimenes arhīva.

SARKANGALVĪTE, CENZŪRA UN SENSĀCIJA

1 1954. gadā SLT iestudē trīs lugas: R. Birknera *Sarkangalvīte*, M. Zīverta *Cenzūra* un E. Vulfa *Sensācija*.

L. Gailīte savās atmiņās raksta:

Šo attīstības posmu nobeidzot, jāmin vēl Sarkangalvīte, kur V. Štāls un gleznotājs U. Āboliņš bija vienojušies pārdrošai stilizācijai: no vecmāmiņas būdiņas atstājot tikai pakšus un durvis. Dzīvoja gaismas un krāsainie kostīmi. Bērnu illūzija bija rosināta, un Sarkangalvīti jāuzskata par vienu no interesantākajām SLT izrādēm.

Recenzente L. Bērziņa:

Spēlē šoreiz izcēlās trīs centrālās figūras: maiznieks (V. Štāls), drēbnieks (K. Gulbergs) un mežsargs (J. Pelšs) (Bērziņa L. AL, 1954. g. marts)¹.

Dziesmas izrādei komponējis E. Freimanis, kas veic arī mūzikālos pavadījumus, Viļa Vētra iestudējusi dejas, kuras izpilda viņas studijas audzēknes. Dziesmu tekstus rakstījis K. Freimanis. Šī ir Viļa beidzamā režija Sidnejā. Lugas divas izrādes noskatās 400 skatītāju.

Sensācija ir M. Siliņa pirmā debija režijā Sidnejas latviešu teātrī. Divdesmit-septiņgalvainajā ansamblī pirmo reiz piedalās arī mana māte, A. Saiva, T. Saiva, nākamā prīma I. Akmeņkalne, G. Šēperis, L. Eikena, I. Brūderis. Pat gaismotājs R. Brants ir ticis pie lomiņas. Ar šo lugu savu aktrises karjeru SLT uzsāk L. Veikina. Apses jaunkundzes lomas tēlotāja otrajā izrādē pēkšņi *izkrita* un Lija *iekrita* viņas vietā. Es žēlīgi pieņemu *Sensācijā* mazu lomiņu. Nav laika – jāspēlē volejs.

Sensāciju uzved jaunā vietā – Kapitola zālē, Benkstaunā. Liela skatuve un zāle. Abas izrādes apmeklē 935 skatītāji. Rekords! Zāles 700 sēdvietas aizņemtas, un visi apmeklētāji iekšā netiek. Atsauksmes ļoti labas.

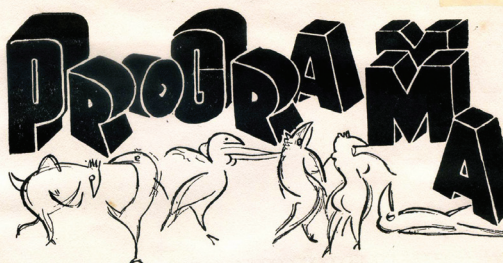
Pielikumi Historia.lv:

Raksts: *U.K. Sensācija. Austrālijas Latvietis (1954.)*

1. 1954. g. AL numuri bibliotēkā nav pieejami. Nosaukums Bērziņas rakstam trūkst.

S.L.B.
S I D N E J A S
L A T V I E Š U
T E Ā T R I S

Edvarda Vulfa
komēdija
4
cēlienos

S E N S Ā C I J A
xx

Personas:

Kārlis Kātinš, Tāpavieša redaktors		Kārlis Gulbergs
Eričis Amols, redakcijas loceklis		Janis Pelšs
Kātiņa kundze		Lija Gaillīte
Sīmanis Zilberis, spiestuves īpašnieks, Tāpavieša izdevējs		Mārtiņš Siliņš
Lūcija Tikmane, kantora jaunkundze		Lilija Dombrovska
Roberts Auka, rakstnieks		Uldis Siliņš
Otto Filipsons, cienijams pilsonis, bankas direktors		Arvīds Lucis
Filipsona kundze		Hilda Dukure
Mīce, viņu meita, gimnaziste		Īrisa Akmeņkalne
Pēteris Buraks, Tapavas Vestneša redaktors		Teodors Saiva
Alberts Kociņš, aptieknieks		Janis Pelšs
Mikēlis Stabiņš, kēsteris		Vilis Ducmanis
Viktors Bulduris, jauns ierednis		Sigurds Holters
Edmunds Entvēders, jauns advokāts		Indulis Nīcis
Kociņa kundze		Vera Dūte
Stabiņa kundze		Alma Saiva
Zilais kundze, nama īpašniece		Elza Siliņa
Saša, viņas dēls, gimnazists		Gunars Šēperis
Apse jaunkundze		Liana Eikena
Rūgums, vecs vīrs		Arvīds Knope
Jukuma kundze		Elza Siliņa
Skrambiene, veca sieva		Lita Zemgale
Līze, Filipsonu kalpone		Zeltīte Nīce
Burtlicis		Raimonds Brants
Redakcijas zēns		Indriķis Brūders
Avižu pardevējs		Arvīds Knope

Mārtiņa Siliņa režija

H. Sila zīmētā *Sensācijas* programmas galva.

Interese, ar kādu latviešu publika uzņēma šo izrādi, lieku reizi pierādīja, ka drāmatiskā māksla latviešiem ir vislielākais vienotājs spēks. (...) Šis fakts ir jātur vērā, kam rūp latviešu kultūras saglabāšana trimdā (Bērziņa L. Laimīgi izvēlēta un beigta luga. AL, 1954. g. novembris).

Ar šo uzvedumu mēs viesojāmie ar Volongongā.

Cenzūra ir beidzamā izrāde mazajā Igaunų zālītē. Kopā ar L. Zemgali un

Sensācijas izrādē. No kr. – U. Siliņš (Roberts Auka), K. Gulbergs (Kārlis Kātiņš), I. Brūderis (redakcijas zēns), J. Pelšs (Alberts Kociņš), M. Siliņš (Sīmanis Zilberis).
Attēls no U. Siliņa personīgā arhīva.

K. Gulbergu piedalās arī divi jauni tēlotāji – Z. Holters un E. Kalums. Dekorators ir U. Āboliņš. Atsauksmes ļoti labas.

Režisore L. Zemgale nebija taupījusi pūles, lai noturētu izrādi vajadzīgā augstumā, panāktu saskaņotu un raitu spēli, un kur vajadzīgs, šķiet arī bija izpildījusi skolotājas lomu drāmatiskajā mākslā (Bērziņa L. Cenzūra. AL, 1954. g. jūlijs).

Ar šo lugu SLT viesojas arī Kanberā.

Kurlmēmo zālē 26. jūlijā SLT studija rāda skatus no *Princeses Gundegas*. Vakarū ievada E. Siliņas referāts. Gundegu tēlo R. Priedkalne, Sniedzi – I. Akmeņkalne, Māri – J. Pelšs un karali – B. Svenčs.

1. oktobrī notiek gadskārtējā SLT Masku balle *Sātans pirtī*. No atrakcijām: Monmartras krodziņš *Mulenrūža*, amora pasts, kafējnīca.

Pie SLT masku ballēm tika tiešām piestrādāts. Zāli dekorējām iepriekšējā naktī, un tā tika pārvērsta līdz nepazīšanai.

VILIBERTS ŠTĀLS SAKA ARDIEVAS SIDNEJAI

Teātrī lielas pārmaiņas. Sāksim ar citātu no L. Gailītes atmiņām, kas rakstītas SLT 10 gadu jubilejai:

Kur ir kāda sprauga, kaut pozitīva rosme, tur rodās arī pretmeti un domstarpības. Tāda ir cilvēku daba. Rodas berze, šķīļas dzirkstis, pūš vēji, lido pagales prom no kopējā ugunsкура, kaut arī gribētos būt vēl kopā. Uz Melburnu aiziet Elsiņš un Štāls. No trupas nomaļus paliek Lija Gailīte, bet vietas nepaliek tukšas, sevišķi teātros. Tā jau ir laba veselības zīme.

Ar tām lidojošām pagālēm prom no kopējā ugunsкура lieta nemaz tik nevainīga nebija, kā izklausās. Bijušie Libekas latviešu teātra aktieri Melburnā bija nolēmuši izveidot profesionālu standarta trupu un to saukt par Austrālijas latviešu teātri (ALT). Elsiņa Gotis aizbrauca bez ķildām, bet ne tā Štāls.

Vilim bija saspīlētas attiecības ar manu tēvu, jo viņš jutās, ka saimnieciskos jautājumos tiek ierobežota viņa rīcības brīvība. Es biju Viļa labās grāmatās, un viņš man reizēm ņēmās skaidrot savu pozīciju. Es viņa žēlabās noklausījos, bet neko neteicu. Man tēva kari nebija jākaru.

Štālu es vienmēr esmu uzskatījis par savu skolotāju. Mēs ar Zemīša Juri vēl tagad sakām: mēs esam Štāla skolnieki.

Cik atceros, tad Štāls ievietoja AL rakstu par savas aiziešanas iemesliem, kur, cita starpā, bija teikts, ka *Sidnejā teātra govs ir piesieta biedrības dārzā*. Kad pēc īsa laika Vilis bija labprātīgi savu teātra govi piesējis Melburnas latviešu biedrības dārzā, tēvs noteica: *Te nu bija!*

Kāpēc Gailīte aizgāja no SLT, nevarēja saprast. Ievietoja pat paziņojumu AL. Tā bija tāda kā solidarizēšanās ar Štālu, kas viņai ne vienreiz vien bija uzkāpis uz varžacīm. Lija vienu brīdi pat mēģināja dibināt savu ansambli pie DV, arī uz manu pusi tika izmesta makšķere, bet no trupas nekas nesanāca. Lijai untumi drīz pārgāja, un viņa mēģināja atrast ceļu, kā tikt atpakaļ teātrī, bet, kā dziesmā dzied: *tāls ir, tāls ir ceļš līdz Tiparērijai*. Valdes nostāja bija: tu ar paziņojumu avīzē aizgāji, nāc ar paziņojumu avīzē atpakaļ. Atnāca jau arī, bet bez paziņojuma. Gailīte galvenokārt darbojās literārajā sekcijā

Bet kā ar Gulbergiem? Viņiem vajadzēja būt prom kā šāvienam.

Noteicošais faktors būs bijis apsvērums, ka Gulbergs netiks pie režijām, kamēr ar Štāla un Elsiņa pārceļšanos uz Melburnu visas durvis nu bija vaļā. Lita varbūt būtu gribējusi braukt, bet Čārlis būs nospriedis, ka viņam tur nav ko meklēt.

Pieņemtais vārds *Austrālijas latviešu teātris* norādīja uz ļoti pašpārliecinātu, augstprātīgu rīcību, bez konsultācijas ar pārējiem latviešu ansambļiem. Pēc nedaudz gadiem uz šādu goda pilnu nosaukumu varēja kandidēt vairākas teātra vienības. Būtu bijis pareizāk un diplomātiskāk sekot Amerikas paraugam un dēvēt sevi par *Austrālijas latviešu teātri Melburnā*.

Lietojot nodrāzto klišeju – daba necieš tukšumu, un 1955. gadā SLT ierodas jauns

Literārās sekcijas sarīkojumā. No kr. sēž – Ed. Šmugājs, D. Brūvera, E. Siliņa, E. Freimanis. 2. r. – U. Siliņš, V. Dūte un V. Štāls. Attēls no SLB Lit. sekcijas arhīva.

spēka vīrs – Imants Sveilis, kurš jau vairākus gadus bija šķielējis uz teātra pusi, meklēdams sev Sidnejas kultūras dzīvē piemērotu nišu. Viņam kopējas gaitas ar teātri bijušas jau Daugavpilī. Sveili ievēl par SLT valdes priekšsēdi. Pagalam mans *direktora dēla* tituls!

Par V. Štāla Melburnas gaitām ALT 35 gadu jubilejai izdotajā atceres grāmatā raksta rakstniece un aktrise Erna Lēmane:

V. Štāla uzņemšana ALT sakrita ar viņa 50-to dzimšanas dienu. Tikko bija aizvadīta pirmizrāde “No saldenās pudeles”, kur Elsiņš spēlēja Krišu. Zinot, ka tas ir Štāla mīļākais skatuves tēls, otrajā izrādē viņu aicināja viesoties Kriša lomā. Vēl šodien spilgtā atmiņā abu aktieru lomas tvērums. Viens spīvs, līdz ļaunuma pakāpei apmāts kalps, otrs bērnišķīgā naivumā akcentē komisko. Skatītāji ar ziediem sveica jubilāru, ALT ar mazu aploksnīti jaunas dzīves sākšanai. Tas viss radīja sirsnības saites un lika ticēt kopīgam darbam. Diemžēl tā nenotika. Ieskatu pretestības – visnotaļ ar Elsiņu un Lūciju – nebija izlīdzināmas, un Štāls nostājās maliņā. Tad dīko stāvētāju piesaistīja Melburnas latviešu teātris. Žēl – zaudētājs bija ALT. Bet – gods godam – Štāla rāmā, piemīlīgā personība nekad neturējaaidu. Līdz pat šai dienai viņš noskatījies katru ALT izrādi, vienmēr uzkāpis ģērbtuvē, apsveicis kolēģas – arī tos, ar kuriem “saskrējies” – un pateicis savu vērtējumu, klusi pazudis.

ALT aktieris un režisors Gunārs Klauss:

No savas puses gribu piebilst, ka pretstatā ALT, mēģinājumi MLT bija vairāk tikai sabiedriska tikšanās ar iespēju mēģinājumu starplaikā pasēdēt ar glāzīti nama kafejnīcā. Diemžēl, arī Vilis jo bieži padevās šim kārdinājumam un rezultātā cieta gan viņa lomas, gan režijas.

ALT laikā viņam bija 2 režijas: T. Ratigana "Dziļā, zilā jūra", ko aktieři un skatītāji uzlūkoja par sekmīgu iestudējumu, un bērnu luga "Sarkangalvīte". Lai gan Ratigana lugā man bija maza lomiņa, nekādā īpašā sajūsmā par Viļa režiju nebiju. Neko labu nevaru teikt par MLT iestudējumiem.

Pēdējam izteicienam, protams, nepiekrīt bijušie MLT teātrāļi. Viens no viņiem man raksta:

Attiecībā uz Štālu, nevar teikt, kad viņš atstāja vienu teātri un piebiedrojās otram teātrim. Viņš īsti nepiederēja nevienam teātrim, bet kā brīvkungs staigāja no viena teātra pie otra, tad uz Operetes ansambli, tad atkal atpakaļ uz MLT un beidzot pusaktīvi darbojās ALT.

Ap 50. gadu vidū viņš sāka darboties ļoti aktīvi MLT; 60. gadu sākumā Operetē, bet pēc dažu gadu prombūtnes atkal atgriezās MLT, kur viņš sabija līdz 1976. gadam. Daudzi bija neapmierināti ar teātra vadību – daži aizgāja uz Opereti, daži uz ALT un daudzi pieslēdzās Misiņa iniciatīvā radītam Dziesmu spēļu ansamblim ar viņa sarakstītām dziesmu spēlēm, kas ar labām sekmēm darbojās no 1974. g. līdz 1988. g. Kad MLT izbeidza darbību 1978. g. un Operete 1979. g., Štāls ar jaunākiem aktieriem atsāka darbu ALT ietvaros. Tai laikā arī ALT valde bija stipri mainījusies.

MLT un ALT nekad neapvienojās. MLT nomira un ALT palika.

Arī Lūcija Kalniņa vēlākos gados interesējās par pārcelšanos uz Sidneju un reiz mani iztaujāja par darbu SLT un vai režisori pie mums ko saņem. Kad es teicu, ka Sidnejas latviešu teātrī neviens neko nesaņem, Lūcija kļuva ļoti domīga. Kad es par šo gadījumu minēju G. Klausam, viņš teica, ka nebrīnīties.

Mani nepārsteidz, ka Lūcija Kalniņa būtu interesējusies par pārcelšanos uz Sidneju. Sevišķi, kad vismaz viņasprāt, viņa vairs netika godināta par ALT pirmo dāmu, un viņas audzēkņi sāka gatavot izrādes uz savu roku. Tāpēc jau viņa noorganizēja DV teātra grupu, kur kādu laiku apmācīja jauniešus un iestudēja dažas lugas. Pieņemtu, ka Operetes ansamblis arī deva viņai pietiekošu cieņu un (iespējams) mazu finansiālu atbalstu.

Ivars Mirovics:

Lūcija Kalniņa varēja lieliski iztirzāt raksturus, rindiņu starpā atrast zemtekstu, un bija spējīga pieņemt kādu labāku domu no ārpuses.

Grauda režijas turpretīm bija kā akmenī iekalti baušļi, ko nevarēja ne diskutēt,

ne mainīt. Daži teica, ka viņš vadot režijas tikai tādām lugām, kurās kādreiz spēlējis un pierakstījis piezīmes, novērojot citus lielus režisorus strādājo. Kā cilvēks viņš varēja būt rupjš un netaktisks pret pārējiem aktieriem un tehniskiem darbiniekiem. Gotis, kā cilvēks bija finansiāli pedantisks un intelektuālā ziņā stāvēja kautkur starp Lūciju un Graudu.

Es par ALT teātra intelektu uzskata Ernu Lēmani. Viņa nevadīja režijas un nespēlēja daudz lomu, bet ja to būtu gribējusi, visu būtu varējusi izdarīt ar lielu veiksmi, bet viņai nebija interese jaukties teātru politikā. Viņa atrada savu "niche" ALT, un es domāju ka viņa bija savā ziņā teātra dvēsele un saite, kas to turēja kopā, kad tas pagātnes gaitās vairākkārt sāka ļodzīties un taisījās uz brūkšanu.

Štāls bija mākslinieks ir kā režisors, tā aktieris. Viņa pieeja nekad nebija nosprausta situāciju iekaltās vadlīnijās. Vienam otram, kuri vienmēr pieraduši pie stingri nospraustām situācijām, jau pirmā mēģinājumā bija grūti pierast pie Štāla režijām, kur situācijām bija jāizaug no dialoga un attīstītiem raksturiem. Viens otrs to nevarēja saskatīt – tā pazaudējot drāmas literāro jēgu.

AL teātru kritiķi neatrada nekad neko pieņemamu, ko darīja MLT vai Operete. E. Dēliņš attiecībā uz teātri uzvedās pilnīgi nesaprotami. Viņa jājamais zirdziņš bija franču valoda, un ALT uzveda bieži viņa tulkotās lugas, ko tad, protams, AL kritiķei bija jāceļ lielos mākslas augstumos.

Apkārt ceļošanai ALT bija iegādājies par 700 mārciņām vecu, gandrīz divstāvēgu mēbeļu transporta vāgi, apvilktu zili krāsotām finiera plāksnēm ārpusē. Mašīnā tiek iebūvēts dekorāciju skapis un ielikti lietoti autobusa sēdekļi.

Lūcija Kalniņa, sasitot pret riteni šampanieša pudeli, to nodēvē par *Ulubeli*. Vāģis nebija sevišķi labā kondīcijā un apstājās, kad to vismazāk gaidīja. Tā vienreiz mūsu publika uz melburniešiem ar lugu *Bīstamais pagrieziena* gaidīja vairākas stundas. Atradu par šo notikumu AL savu rakstu.

Ceļa malā autobuss

Apstājās un paliek kluss

Ceļā no Kanberas uz Sidneju ALT autobuss šķīrās no vienas ass, kas, nekonsultējoties ar teātra vadību, vienkārši ņēma un pārlūza. Nelāgā piemiņā šo gadījumu paturēs ALT aktieri, kas ceļmalā pavadīja 13 stundas, Sidnejas publika, kas gaidīja uz izrādes sākumu 1½ stundas un SLT glābēju vienība, kas nevarēja melburniešus atrast. (Turpmāk ALT teātra skolā mācīs arī ģeogrāfiju) ALT bija kā ūdenī iekritis. Garāžas vīri par ceļojošo teātri nekā nezināja, bet tuvumā atrodoties kāds strandējis cirkus. Pēc 10 minūtēm abas ekspedīcijas satikās.

Ulubele, pēc 4–5 gadu kalpošanas, savu ripojošo mūžu noslēdza cūku fermā.

Atlīdzību no ienākumiem aktieriem un režisoriem bija paredzēts izmaksāt pēc punktu sistēmas. Personāls bija gradēts: senioraktieri skalas augšgalā, bet tehniskais personāls – lejas galā. Kad par tādu atalgojumu neviens no melnajiem nebija

gatavs strādāt, arī viņus ierindoja skalas augšgalā.

Skatītāju skaits šādam nodomam bija par mazu, un līdz ar to sapnis par profesionālu, sevi uzturošu teātri, protams, nepiepildījās. Rezultātā daudziem aktieriem ALT palika parādā.

Visi aktieri strādāja maizes darbu. P. Elsiņam un G. Graudam piederēja mazi pārtikas veikaliņi.

SLT nesaņēma atalgojumu, izņemot tiešos ceļa izdevumus uz mēģinājumiem. Viesaktieriem samaksāja ceļa izdevumus.

Mums ar Austrālijas latviešu teātri bija koleģiālas, bet sākumā ne sevišķi sirsnīgas attiecības, kā tas piemēram bija ar Adelaidi. Sp. Klauvertam gan nodibinājās cieša draudzība ar L. Kalniņu un E. Lēmani.

Man šķiet, ka sidnejiešus mazliet aizskāra izvēlētais nosaukums – Austrālijas latviešu teātris. Nevienam mūsu domas neprasīja.

L. Kalniņas ierosmē Melburnā sāka darboties teātra studija, kas darbību turpināja arī pirmajos ALT darbības gados. Mēs gan pavīpsnājām, ka ALT pēc teātra kursu beigšanas izsniedza saviem jauniešiem (G. Kaziņai un G. Klausam) aktieru diplomus. Ne jau par pašiem kursiem, tā bija apsveicama lieta. Es domāju, ka gadu skrejā pierādījās, ka ALT nebija neko pārāks par mūsējo, lai arī nesa skanīgo Austrālijas latviešu teātra vārdu.

PETROVA AFĒRA

Pietiks uz brīdi runāt par kultūras dzīvi, pieskarsimies notikumiem, kas 1954–55. gadā bija austrāliešu sabiedrības uzmanības degpunktā un kuros bija iesaistīts arī Melburnas latvietis Andrejs Frīdenbergs. Austrālijā to dēvē par *Petrova afēru*.

Proti, divi Padomju Savienības izlūkdienesta aģenti – Vladimirs un Jevdokija Petrovi pieprasīja Austrālijas valdībai politisko patvērumu. Šo pārbēgšanu Rietumu Slepnie dienesti vēl šodien uzskata par vienu no svarīgākajiem notikumiem *Aukstā kara* laikā, kas deva Rietumiem daudz informācijas un kura rezultātā Austrālijas strādnieku partija sadalījās divās naidīgās partijās.

Petrovi ieradās Kanberā kā diplomāti 1951. gadā, bet tas bija tikai aizsegs viņu spiegošanas aktivitātēm. Vladimirs Petrovs bija GPU plkv. It. un Jevdokijai bija kapteiņa rangs.

Vladimirs Petrovs kā trešais sūtniecības sekretārs bija atbildīgs, gan tikai uz papīra, par kulturālo un konsulāro jomu, kas viņam deva ieganstu braukāt uz Sidneju un Melburnu. Viņa īstie pienākumi sūtniecībā bija izveidot austrāliešu spiegu tīklu, noorganizēt Padomju Savienības pilsoņu novērošanu, iefiltrēt aģentus krievu emigrantu un bēgļu organizācijās, kā arī valdības departamentos un politiskās partijās. Jevdokija strādāja pie šifra un kodēšanas darbiem, grāmatvedības un veica sūtņa asistentes pienākumus. Ar uzdevumiem Petrovam nebija paveicies, un viņš arvien vairāk bija sācis baudīt Sidnejas naktsdzīvi. Vladimira gaitas, protams, nepalika nepamanītas, un drīz uz Petrova skatuves parādās Austrālijas drošības un

izlūkdiesta organizācijas aģents (ASIO – *Australian Security Intelligence organisation*), doktors, vijolnieks, ekscentriķis, poļu emigrants Michaels Bialoguskis. Viņš bija iepazinies ar Petrovu *Krievu klubā* Sidnejā un turpinājis kultivēt draudzīgas attiecības jau vairākus gadus. Viņš arī iepazīstina baudkāro pulkvedi ar *Sarkanā distrikta* jaukumiem. Vladimirs, kam nav bijis ne jausmas par Bialoguska identitāti, viņam sūdzējies par nepatīkšanām ar Kanberas sūtniecības ļaudīm. Bialoguskis bija pats pirmais, kas brīdināja ASIO, ka Petrovs varētu būt ieinteresēts politiskā patvērumā. Kad sāka pienākt nikni pārmetumi no Maskavas, Petrovs izšķīrās spert liktenīgo soli. Lielu lomu būs spēlējušas bailes, ka atsaukšanas gadījumā viņš, kā L. Berijas ieliktenis, varētu piedzīvot sava šefa likteni. Kā zināms, Beriju pēc Staļina nāves nošāva. Sarunu vedējs ir ASIO direktora vietnieks. Tās ir ļoti saspīlētas un ilgst gandrīz sešas nedēļas līdz 1954. gada 3. aprīlim, kad Vladimirs Petrovs pārnāk pretinieku pusē. Maksa? Dokumentāli pierādījumi par PSRS spiegošanas aktivitātēm Austrālijā pret politiskām patvēruma tiesībām plus 5000 austrāliešu mārciņām. Runa ir tikai par V. Petrovu. Jevdokija par sarunām neko nezina.

Viens no nedaudzajiem Petrova *panākumiem* Austrālijā ir bijis kādreizējā aģenta Andreja Frīdenberga (segvārds *Sigma*) aktivizēšana, kas piegādājis Petrovam informāciju par Melburnas latviešu sabiedrību. 2. Pasaules kara laikā Frīdenbergs sniedzis padomju armijai informāciju par Latvijas valdību.

Kad sūtniecība uzzina par Petrova bēgšanu, sūtnis apvaino Austrālijas valdību diplomāta nolaupīšanā. Jevdokija momentā tiek aizvesta uz sūtniecību un turēta mājas arestā, līdz Kanberā ierodas divi bruņoti eskorti, lai vestu biedreni Petrovu atpakaļ uz Krieviju.

19. aprīlī viņi dodas uz Sidnejas lidlauku, kur Jevdokiju un eskortu sagaida liels, saniknots ļaužu pūlis, gatavs Petrovu glābt. Daudzi domā, ka viņa tiek vesta atpakaļ pret savu gribu. Ceļā uz lidmašīnu Jevdokiju un abus aģentus aplenc policijas ķēdei cauri izlauzies pūlis. Petrova ar apkāpes palīdzību tiek ievilkta lidmašīnā, bet ar to stāsts vēl nebeidzas. ASIO kontaktē pilotu un pieprasa nolaisties Darvinā, lai noskaidrotu, vai Jevdokiju neved prom pret savu gribu. Darvinā Petrovu atšķir no sargiem, ko aiztur par neatļautu ieroču nēsāšanu, un aizved uz terminālu. Petrovai ir bijis grūti izšķirties par braukšanu vai palikšanu, jo viņa baidījiesies no represijām pret ģimeni. Beidzot viņa izšķiras par palikšanu.

1954. gada 13. aprīlī, pēdējā parlamenta sesijas dienā pirms federālajām vēlēšanām ministru prezidents Roberts Menzijs paziņo par Vladimira Petrova pārbēgšanu un informē, ka ierosināts nozīmēt Karalisko Izmeklēšanas komisiju (*Royal Commission*), lai izmeklētu spiegošanas gadījumus, kas minēti Petrova līdzpaņemtajos dokumentos.

Opozīcijas vadonis H. V. Evats (Strādnieku partija) savukārt ir pārliecināts, ka Petrovu pārbēgšana ir daļa no Menzija, ASIO un viņa paša partijas katoļu antikomunistiskās frakcijas konspirācijas, lai nodrošinātu liberāļu un Lauku partijas (*Country party*) uzvaru vēlēšanās. Tā kā cilvēki no Evata personāla arī ir minēti Petrova dokumentos, opozīcijas vadītājs apgalvo, ka tie ir viltojumi ar nolūku nomelnot Strādnieku partiju. Ar šādu apsūdzību viņš arī dodas pie Karaliskās komisijas.

Divi padomju diplomātiskie darbinieki Sidnejas lidlaukā ved J. Petrovu uz lidmašīnu.

Attēls: wikipedia.org.

Pēc vairākiem nesavaldīgiem izlēcieniem komisija viņu vairs kā advokātu nepielaiž, un Evata aizdomas par konspirāciju vēl padziļinās. Karaliskā komisija 1955. gada septembra spriedumā paziņo, ka piegādātie dokumenti ir autentiski un abu Petrovu liecības ir patiesas (*Petrovs were Witnesses of truth*). Aizdomās turētās personas ir sešas: Dž. Bērtons (*J. Burton*), ārlietu ministrijas šefs, ar darbiniekiem F. Rause (*F. Rose*), Dž. Hills (*J. Hill*) (*Tourist*), R. Trosvels (*R. Throsswell*) (*Ferro*), Dž. Bārnets (*J. Barnett*), opozīcijas vadītāja Dr. H. Evata sekretārs F. O'Salivans, KGB spiegu kontrolieris V. S. Klaitons (*W. S. Clayton*).

Viens no Petrova līdzpaņemto dokumentu autoriem ir prominents austrāliešu komunistis R. Lokvuds (*R. Lockwood*). Dr. Evats savu sekretāru gan atlaiž, bet pēc tam paziņo, ka O'Salivans esot daļa no R. Menzija organizētās konspirācijas. Komisija atrod divas personas par vainīgām, bet tā kā tās spriedums balstās uz slepenu informāciju, tad to nav atļauts lietot atklātā tiesas sēdē, un neviens pie atbildības saukts netiek. Dr. Evats vēl arvien apgalvo, ka attiecīgais dokuments ir viltojums, lai kaitētu Strādnieku partijai, un uzsāk Apakšnamā t.s. *Molotova debati*. Savā runā Evats paziņo, ka viņš rakstījis PSRS ārlietu ministram Molotovam un lūdzis apstiprinājumu, ka Petrova dokumenti ir viltojums. Paziņojumam seko īslaicīgs, absolūts klusums, pēc tam sprūk vaļā smieklī kā no valdības, tā opozīcijas partijām. Evata reputācija ir iebojāta uz visiem laikiem.

Tādu pašu likteni piedzīvoja A. Frīdenbergs. Viņš regulāri apmeklējis Melburnas latviešu biedrības rīkotos Piektdienas vakarus. Frīdenbergs bijis iecienīts apmeklētājs, labs orators, kuru bijis prieks klausīties. Viņš aktīvi piedalījies debatēs, sevišķi iztirzājot juridiskus jautājumus, ar kuriem latviešiem bijis jāsastopas ikdienas dzīvē svešā zemē. Attiecīgais Petrova dokuments ir izraisījis lielu izbrīnu un neticamu sašutumu visā latviešu sabiedrībā. Kad nākošā piektdienas vakara saietā Frīdenbergs esot ieradies un lūdzis ļaut viņam izskaidroties, pie viņa piegājusi kāda kundze un iesplāvusi sejā. Frīdenbergs, ne vārda neteicis, apgriezies un izsoļojis ārā no telpas. Pēc tam viņš latviešu sabiedrībā nav vairs ne redzēts, ne dzirdēts. Būtu bijis interesanti dzirdēt viņa paskaidrojumus.

Federālajās vēlēšanās Petrova afēra bija kļuvusi par dzirnakmeni ap ALP kaklu, un koalīcija guva spožu uzvaru.

Petrovi ieguva pavalstniecību 1956. gadā un par Austrālijas valdības Jūdasa grašiem nopirka māju Melburnā, kur viņi dzīvoja *D-Notice* protekcijā. (*D-Notice* – vienošanās valdības un plašsaziņas līdzekļu starpā, ka tiks pasargāta Petrovu identitāte un privātā dzīve.) Petrovus drošības dienests turpināja intervēt vēl daudzus gadus un vākt informāciju par Izlūkošanas dienesta organizāciju un identificēt no fotogrāfijām padomju spieģus Rietumos. Tika atklāti vairāk nekā 500 aģenti. Vladimirs Petrovs nomira 1991. gadā un Jevdokija 2002. gadā, 87 gadu vecumā.

NEDAUDZ VĀRDOS

* Es esmu mainījis darbu. Nostrādāju vēl gadu pēc kontrakta un tad 18. jūlijā aizgāju uz *Post-Master General* (PMG) telefonu nozari. Aizeju atvadīties no sava jarda bosa Džeka.

Viņš no sākuma uz mani skatījās ļoti neuzticīgi, bet, kad mēs ar veco Grīnvaldu pa diviem piebērām lielo kravas mašīnu ar zemi pāris stundās, viņš tikai atzinīgi pakratīja galvu. *Oži* būtu lādējuši visu dienu. Atvadoties viņš man vēl visu labu un nosaka: *You are alright* (aptuvenā tulkojumā: tu esi labs strādnieks).

Mana jaunā darba vieta ir turpat kaimiņu priekšpilsētā. Uz darbu var aiziet kājām. Mani ieskaita kabeļu un cauruļu racēju grupā (*conduit gang*), kur strādājam kādi četri, pieci vīri. Priekšstrādnieks strādā līdzī. Interesanti piezīmēt, ka pēc 30 gadiem es atgriezos savā vecajā darba vietā (1200 darbinieki) kā administratīvais menedžeris. Tūlīt apskrēja ziņa: *Bloody Ollie is back!* (Asinainais Olijs ir atpakaļ!), un vecie darba biedri nāca pie manis kabinetā aprunāties.

PMG darbinieku un bosu attiecības bija ļoti neformālas, un viens otru par misteru nesauc. Manā pavalstī mani zināja kā *Ollie Silins*. Es pie tā biju tā pieradis, ka vispār neatsaucos, ja mani kāds uzrunāja vārdā. Bet es aizsteidzos notikumiem priekšā.

* Ienākušie ziedojumi Latviešu namam – 3750 mārciņas un 4 šiliņi.

* Liepājas 2. skautu vienība Sidnejā reģistrējusies pie Austrālijas skautu organizācijas un darbosies ar centru Benkstaunā. Vadītāji: R. Krims un J. Liepiņš.

* SLB Informācijas biļetens, Nr. 23:

Benkstaunu, kā dzīvu latviešu tirdzniecības centru, mēs jau pazinām labi sen, jo V. Bērziņš šeit ir pasācis plašu tirdzniecisku darbību (veikali, maizes ceptuve utt.). Bet beidzamā laikā otrpus dzelzceļa līnijas sāk veidoties otrs, vēl dzīvāks un daudzpusīgāks centrs Chapel Rd, 359. Tautietis Karazubovs tur atvēris savu delikatesu veikalu "Venta", viņa kundze atvērusi frizieru salonu "Lydia" un divas latviešu ārstes Zigrida Pētersone un Viktorija Manasa uzsākušas savu privātpraktisi.

Benkstaunu dēvē arī par Sidnejas latviešu galvaspilsētu.

* Sidnejas mākslinieku kopa 18. oktobrī, Grenvillē rīko kostīmu balli *Jo pliks, jo traks*.

SLB sarīkojumi: *Mārtiņu atsvētes balle*, 23. novembrī, Padingtonas pilsētas namā un Jaunā gada sagaidīšana 31. decembrī, Grenvillē.

* Pirmo reiz KD rotācijas lokā ir ieslēgta arī Brisbane. Ar apmēram 1000 latviešiem šis, tāpat kā Perta, ir viens no mazajiem novadiem. Rīcības komitejas priekšsēdis ir J.Kūkums. Kā vērtīgs jauninājums jāmin jaunatnes darbu skate, kurā piedalās vairāk nekā 20 jauniešu no 12–18 gadu vecumam.

Lieliski izdodas tautas deju un baleta vakars, kur bez Brisbanes deju kopas *Senatne* piedalās arī Sidnejas *Jautrais pāris* un Melburnas *Daugavieši*. Baleta daļā uzstājas Z. Kalniņas-Kolominskas baleta studija.

Kopkori veido E. Ozoliņa Brisbanes *Beverīna* un V. Ruļļa SLB jauktais koris. Vēl piedalās Sidnejas dubultkvartets *Imanta*.

Solistu koncertā dzied brisbanietes – soprāns R. Ēriņa-Zālīte, soprāns Dz. Ēķe un Melburnas viesis – tenors E. Maršaus.

Jāatzīmē arī kuplā jaunatnes līdzdalība gan izpildītāju, gan skatītāju pulkā.

Rakstnieku rīts. Teātrim ALT ir atvedis M. Zīverta komēdiju *Minhauzena precības*. Līdztekus lielajiem sarīkojumiem redzamas dažādas izstādes. Lēš, ka apmeklētāju bijis gandrīz 3000. Labi apmeklētā KD balle palīdz KD finanses pat noslēgt ar nelielu atlikumu.

Vecie Siliņi dzied korī.

ES CAUR SAVU OBJEKTĪVU ŅEMU DABU – BEIGTU, DZĪVU...

L. Felsberga-Bērziņa referē par Hermani Hesi SLT literārā vakarā Kurlmēmo biedrības telpās Sidnejas centrā. 1954. g. 21. marts. Attēls no Bērziņu ģimenes arhīva.

SLT Literārā vakara dalībnieki 1954. gada 21. martā Kurlmēmo biedrības telpās Sidnejas centrā.
Sēd no kr. – Judīte Šmite, Hilda Dukure, Lūcija Felsberga-Bērziņa un Īrisa Akmeņkalne.
Stāv – Jānis Pelšs, Eižens Freimanis un Viliberts Štāls. Attēls no Bērziņu ģimenes arhīva.

DAŽI NO SARKANGALVĪTES

pasakas uzveduma tēlotājiem, kas piedalīšies bērniem veltītajā Sidnejas latviešu teātra izrādē 9. aprīlī pl. 15 Sidnejas latviešu namā. No kreisās – lugas režisors K. Gulbergs, kas tēlo arī Drebnieka lomu, sufliere L. Ceple, T. Kalniņš (Maiznieks), J. Četviņš (Gailis), A. Āpine (Sarkangalvīte) un L. Zemgale (Māte).

J. Kalmieša uzņēmums.